

Asumarea identității

Dumitru TIUTIUCA

Nu dorim să realizăm o trecere în revistă a „trăsăturilor poporului român”, ceea ce s-a făcut cu prisosință, inclusiv de către noi,¹ ci să explicăm succint starea acestora într-o societate postmodernă și să vedem care ar fi mecanismele psiho-culturale ale *asumării identității*, inclusiv sub latura ei mai puțin pozitivă, negativă, chiar. Premizele demersului nostru se află în realitățile României post-decembriste, Românie a tranzițiilor și, cultural, în cele postmoderniste. Succint, câteva dintre acestea ar fi:

Este, de exemplu, tot mai evident că accentul se mută *de pe muncă pe distracție*; cultural, unii spun că ne-am afla în fața unui sindrom globalizant postmodernist. Oricum, se oferă excesiv de mult *panem et circensis redivivus*, ca într-o antichitate târzie, de sfârșit. Se înmulțesc, astfel, balurile mondene, nunțile fastuoase, se promovează în exasperare „cultura” manelelor, „emisiunile (zise) culturale”, promovate de media audio-video sunt aproape în exclusivitate de *divertisment* (nu o dată ieftin și vulgar). Cele mai multe dintre aceste emisiuni au același format care circulă în mai toate țările occidentale, fără nici un fel de specific local, neadaptate la gusturile colectivităților importatoare de licențe. Educativul, instructivul etc. sunt considerate concepte vetuste, compromise, „comuniste”, noua axiologie fiind a *rating*-ului.

Un impact fără precedent, asupra întregii societăți, îl are *fotbalul*. Deși i se spune „sportul rege”, el nu mai este de mult un sport ci, prin trecerea la profesionalism, a devenit *un spectacol, o industrie și o afacere* foarte rentabilă. În unele țări, în Anglia de exemplu, educația pentru spectacolul numit *fotbal*, o întrece pe cea realizată tradițional de școală, instituții artistice etc. În drumul către această performanță, la noi stadioanele se transformă frecvent în arene de luptă, iar tribunele cunosc manifestări huliganice și șovine. (Uneori sunt mai mulți jandarmi decât spectatori!). Dar tot aici, în tribunele oficiale, se adună întregul Parlament, se fac și se desfac fel de fel de afaceri, unele oneroase, fotbaliști foarte tineri, după 2-3 ani de joc devin sfidătoare VIP-uri prin bogăția acumulată peste noapte. Cultura trupului, cultura fizică, care în antichitate se verifica cu prisosință prin Olimpiade, astăzi se face, elitist, în saloane de masaj sau de *fitness*.

În acest context, *consumul* devine un alt nou zeu al societății noastre („Cultura Pepsi Cola” și a lui „Mac Donald's”), numai că produsele sunt nu numai ieftine, strălucitoare, contrafăcute și proaste, dar și pervertesc aproape irecuperabil gustul către *kitsch*, dezvoltând intenționat, în contra-partidă, o industro-fobie a slăbitului prin produse și rețete de cure de slăbire, unde științificul este concurat de proliferarea escrocilor în astfel de domenii.

S-a schimbat, apoi, fundamental, *scara de valori* a lucrurilor. Gloria nu se mai „produce” în laboratoarele de cercetare, biblioteci sau atelierile de creație, ci se joacă pe stadioane, iar Nadia Comăneci sau Ilie Năstase sunt incomparabil mai cunoscuți

¹ vezi *Cultură și identitate*, Iași, Editura Junimea, 2005.

mondial decât elita noastră științifică și artistică. Știrista Adreea Esca a intrat ca „personalitate” în manualul de istorie. Noile VIP-uri se aleg după forma sânilor și a feselor siliconate, iar viața lor mondenă ocupă, în sfârșit, și la noi, o preocupare esențială pentru societate, având o înfloritoare presă specializată, paparazzi care să le „vâneze” și celelalte.²

Relațiile interumane, inclusiv cele familiale, s-au deteriorat. Se vorbește tot mai des de „lipsa de comunicare” și conflictele generate de ea, de unde mulțimea emisiunilor radio-TV care să intermedieze comunicarea, consilierea (*Hot-line*, serialul *Midnigt Caller*, *Linia fierbinte*, 95 95, *Iartă-mă*). Prietenii, mai lungi sau mai scurte, se caută (dramatic) prin zecile de pagini de „Mică publicitate” ale cotidianelor.

Relațiile relațiilor, *dragostea* și *prietenia*, trec și ele în plan secund. Mai importantă devine preocuparea pentru sex și sexualitate, intens mediatizate, inclusiv de carte. Prostițuția a devenit o profitabilă afacere internaționalizată, deși încă neinstituționalizată. Pe de-o parte, femeile devin victime ale violențelor de tot felul (bătăi, violuri, incesturi etc.), pe de alta, o nouă mișcare încearcă să se înfiripe și la noi, *feminismul*; deocamdată, fără prea mare succes. Deși *nevoia de afectivitate* este foarte mare, nimeni nu este interesat de „*educația sentimentelor*”, iar *empatia* este o floare la fel de rară ca și cele considerate odată... obișnuite. În aceste situații proliferază pseudo-misticismele, „foamea” de melodrame și telenovele, transformarea animalelor domestice în companioni de apartament, apelurile disperate la „terapeuți” improvizați etc.

Familia nu mai este instituția nucleu a societății. Se promovează concubinajul (*sine diae*), relațiile întâmplătoare, „dragostea la prima vedere” ori aranjamente prin „mica publicitate”, contractul (pre)nuțial, căsătoria între homosexuali, înfierea de copii în alte scopuri decât cele ale împlinirii materne etc., multe dintre acestea producând drame insurmontabile, dovadă audiența unor emisiuni TV de tipul *Iartă-mă*, *Surprise*, *surprise*, *Dă-i papucii*, *Direct în pat*, *Schimb de mame*, *Femeile conduc*, *Trădați în dragoste* etc.

Nevoia de comunicare și informare a devenit, pe de-o parte, monopol (cine deține informația, are și puterea), pe de alta, pentru vulg, ia forma zvonisticii, bârfelor, manipulărilor de tot felul etc. toate acestea fiind activate prin modalități deosebit de diverse, cum ar fi puzderia de *talk-show*-uri (radio sau TV). Tele-voturile bagă subtil mâna în buzunarele oamenilor etc., dându-le iluzia dreptului la exprimare liberă, eludându-se faptul că important e și cine te aude și mai ales cine te ia în seamă. Media, de toate felurile, este încă prea tributară intereselor de grup, în defavoarea informației. Goana după *senzațional* revine în forță până la ridicol, grotesc, dar și cinism, ceea ce are același efect: exasperarea, sentimentul de teamă. Jurnalele TV, cele mai de impact, sunt pline de fel de fel de grozăvii: accidente, crime, suiciduri, jafuri, catastrofe cu sute și mii de victime, *faptul banal* cu adevărat, se transformă în *scandaluri*. Schimbările de climă și manifestările catastrofice ale acestora, cum ar fi deșertizările, cicloanele, tornadele, tsunami, cutremurele etc., sunt parcă mai multe și distrugătoare astăzi decât altădată, toate acestea dând imaginea că planeta Pământ devine un adevărat „accident cosmic” al unei iminente Apocalipse, însoțite de „prooroci moderni” și farsori.

² Așteptăm, de asemenea, cu interes, rezultatul nemistificat al concursului *Mari români*, emisiune realizată și ea după „format european”, evident.

Nevoia de securitate, o altă trebuință umană, este pusă în pericol prin noul fenomen al atentatelor, pe punctul de a se mondializa! Ineficiența recunoscută a Justiției, Poliției și a celorlalte instituții create în acest scop, au condus la apariția, cu acces limitat deocamdată, a firmelor de detectivi particulari, a celor de *body-guard*, la folosirea armelor cu foc, a sprayurilor paralizante etc.

Discrepanța exagerată între *promisiuni și așteptări* se evidențiază și prin *politizarea excesivă a vieții sociale*, dovada faptului că nu am reușit, după mai bine de o sută de ani, să depășim, maturizându-ne, „epoca lui Caragiale”: „Târziu în noapte, mai mulți prieteni stau de vorbă într-o berărie - despre ce?... Ei! despre ce pot sta de vorbă trei români așa de târziu? - *despre politică*, fără îndoială”, *Cam târziu...*). De aceea, *politicul și instituțiile lui* (partidele politice, guvernele și parlamentul, dar și organismele de conducere locale) au generat un impact mai mult negativ asupra societății, datorită apariției „marilor rechini” „colorați” partinic și care au împărțit, prin „inginerii” de tot felul, populația în două: foarte bogați, care nu s-au dovedit chiar așa „de carton” (5%), cum s-a tot spus, și foarte săraci (95%), asfixiindu-se formarea vitală a „clasei de mijloc”. Ca și pe vremea lui Eminescu, partidele nu sunt încă grupări de doctrină, ideologice, ci mai mult de interese: *gubernanți și opozanți*.

Existențial, la orașe s-a generalizat aproape televiziunea color, pe când la sate ne-am întors, după 1989, la o agricultură feudală cu plugul de lemn tras de om sau de vacă. Aici, oamenii rămân îndobitociți de o muncă brută, dezumanizantă și sunt receptați de mentalul colectiv ca bețivi, analfabeți, firi primare, care nu știu să vorbească logic și să ducă până la capăt o propoziție simplă etc., iar unele emisiuni TV (*D'ale lu'Mitică*) își bat cinic joc de această situație gravă, pentru care ei nu au nicio vină. Dar și la orașe au dispărut întreprinderile, fabricile, declarate peste noapte „nerentabile”, „comuniste” (ca într-o nouă „revoluție capitalistă”, replică la cea „proletară”) și s-au produs mari afaceri ilegale numite „tunuri”, inclusiv „privatizarea”. Oamenii trăiesc mai mult din subvenții de la stat și ajutoare sociale, decât din muncă (așa sunt inclusiv pensiile foarte mici, deseori pentru niște oameni încă buni de muncă). În sfârșit, ca un „corolar”, o nouă realitate, *corupția*, pune în mișcare, încă inefficient, foarte multă energie instituționalizată.

Domeniul declarat, care ne interesează pe noi, este însă cel *cultural*. Concluziile cercetătorilor fenomenului profilului identitar românesc (autohtoni sau străini) sunt cât se poate de descurajatoare, negative chiar. Fel de fel de noi snobisme, de pseudo-emancipări privesc mai ales intelectualitatea, confirmând eterna noastră vocație pentru „forme fără conținut” de care nu scăpăm nici astăzi. (Postmodernismul ar fi doar un exemplu). Paradoxuri de toate felurile străbat „evoluția” culturală, nu numai românească. O anchetă efectuată, la noi, în 2006, arăta că aproape 65 % din populație nu citește nicio carte într-un an, iar 35 % citesc 2-3 de cărți, obligați fiind de școală. Se citește, apoi, tot mai puțină literatură în favoarea literaturii utilitare (ghiduri, îndreptare practice, sinteze școlare etc.), deși se zice că în România, de pildă, apar cam 100 de romane pe an!? Un fapt, aproape inimaginabil altădată, pare emblematic pentru realitatea contemporană: o carte premiată de Uniunea Scriitorilor din România, *Agata murind* de Dora Pavel, (2006) apare la Cluj, Editura Dacia, în... 130 de exemplare! (ca și una de poezii). Bibliotecile, sălile de spectacole, pinacotecile etc. sunt înlocuite de Liternet, biblioteci virtuale, CD-cărți și DVD-uri. În locul sărbătorilor tradiționale sunt promovate altele cu un vădit caracter comercial, cum ar fi: *Sărbătoarea îndrăgostiților*

(de *Sfântul Valentin*, patronul catolic al acestora), *Sărbătoarea dovleacului (Halloween)* etc., iar *Ziua Recunoștinței* e pe punctul de a lua locul *Moșilor*?!)

Nu trebuie neglijate nici deruta și disconfortul tot mai mare, până la violentarea psihicului receptorului, prin oribilitățile jenante, ostilitățile post-naturaliste, inclusiv ale unui erotism pornografic etc., pe ideea pseudodemocratică că „totul este permis” etc. Piața culturală este inundată de ceea ce s-a numit „pseudoliteratură ambalată comercial”. Literatura, filmele, spectacolele de teatru se adresează, tot mai mult, unor persoane cu „nervii tari”, iar vechiul *katharsis* revine în actualitate, dar acționează pe alte coordonate decât în antichitate.

Toate acestea sunt fapte cu un coeficient important de impact negativ asupra indivizilor, potențat și de alții externi, cum ar fi pericolele integrării europene și ale globalizării care din realități devin amenințări, surse de neliniști existențiale. Oricum, se înregistrează o conștiință românească acută, cu posibile consecințe pe termen lung, ce dovedește o reală derivă în care se află însuși conceptul de identitate și din alte perspective. Acest lucru este grav și îngrijorător. Ruperea de o anumită tradiție poate avea, nu o dată, efecte catastrofice. Deocamdată înregistrăm îngrijorări, depresii și alienări.

Revenind la chestiunea de fond, arătăm că *elementele de definiție ale identității* se reduc, de regulă, la un optim de adjective, considerate esențiale pentru descrierea unei comunități. Astfel, o anchetă lansată de ziarul „Jurnalul național”³, la întrebarea: „Dacă ați caracteriza România de azi, într-un singur cuvânt, care ar fi acela?”, după aproape două decenii de tranziție, răspunsurile au fost: 26% numesc: „nesiguranța, anarhia, haosul” și 15%: corupție, hoție și nedreptăți.

Intră în discuție și ce spun alții despre noi și ce spunem despre noi înșine? Răspunsul la prima întrebare reprezintă încă unul din capitolele dureroase ale *imagologiei* actuale, cu puncte de sprijin în vremurile foarte vechi, începând, poate, cu trunchierea vorbelor lui Herodot despre traco-daci și continuând cu D. Cantemir din *Descriptio Moldaviae*, cu călătorii străini prin țările române etc. Chiar „Revoluția” din 1989 a fost receptată de străinătate „la televizor” ca o curiozitate de evenimente din „lumea a patra”.⁴ A urmat, apoi, interesul ei pentru copiii străzii, handicapării, mizeria de toate felurile etc., aspecte considerate specifice României. Nu e o glumă, dar astăzi, în 2006, unii încă îl mai cred președinte al României pe N. Ceaușescu și localizează capitala țării la Budapesta sau Sofia. Se cunosc, în acest sens, chiar impardonabile gafe diplomatice.

În ceea ce privește ce spunem noi despre noi înșine, evident, răspunsurile sunt și aici mai multe. Redăm doar punctul de vedere singular, dacă nu totdeauna rostuit cu glas tare, al lui Emil Cioran prin sintagma „Îmi e rușine că sunt român!” Aceasta a fost reluată periodic. A făcut-o H.R. Patapievici care, la 8 mai 1990, exclama cu disperare: „Îmi e rușine că sunt român!”, iar ceva mai târziu adăuga: „O dată ce te-ai dezgustat de el, poporul român nu îți mai poate face nici măcar milă.”⁵ Îl urmează clujeanul Sabin Gherman cu „M-am săturat de România!” După asasinatul preotului de la mănăstirea din Taïze (Franța), de către un român, mai tânărul scriitor Pavel Șușara va mărturisi și el: „Deși nu am avut niciodată probleme că sunt român, n-am fost nici revoltat și nici nu

³ „Jurnalul național”, ediție de colecție, 10 iulie 2006.

⁴ Și astăzi se mai fac asemănări frecvente între Africa și România.

⁵ H.R. Patapievici, *Politice*, București, Editura Humanitas, 1996, p.65.

mi-a fost rușine, de acum încolo am o problema foarte gravă: mi-e frică, mi-e o frică teribilă că sunt român.”

Continuăm demersul nostru cu premiza că identitatea nu este nici un fapt negativ, nici pozitiv, nu este nici opțional, nici obligatoriu, nu depinde decât, ca excepție, de voință și așa mai departe. Așadar, *identitatea există pur și simplu*, așa cum, pentru a fi recunoscut de ceilalți, porți un nume, un prenume și/sau o poreclă, pentru a fi identificat, ca cetățean al unei țări, îți trebuie o „carte de identitate”, iar pentru a călători internațional, a transgresa granițele naționale, ai nevoie de un „pașaport” cât mai bine securizat și, dacă se poate, imposibil de falsificat. Nu uităm nici că în „codurile penale”, ale diferitelor țări, există mai multe delictе legate de „substituirea de identitate”. Prin acestea vrem să arătăm că problema identității nu este chiar așa de anacronică, depășită etc., cum încearcă unii să mai spună sau să sugereze. Identitatea se dovedește a fi un foarte complicat construct cultural, pentru că este multiplu manifestat și motivat. Astfel, se vorbește despre identitatea națională, etnică (cea mai răspândită), statală, profesională, regională, europeană, sexuală (aceasta, începând cu Freud) a fel de fel de minorități (a homosexualilor, ecologiștilor, medicilor „fără frontiere” etc).

Identitatea poate deveni, însă, negativă sau pozitivă, în funcție de unii factori obiectivi sau subiectivi. Englezii și-au căutat-o în „sângele albastru” generând genealogii ilustre și snobisme (Thackeray), germanii și-au creat mitul etnicității pure ariene, provocând discriminări și violențe etnice inimaginabile (pogromurile anti-evreiești și două mari și prime războaie mondiale), francezii s-au mândrit cu vechimea lor culturală dezvoltând de foarte timpuriu un teribil galo-centrism, manifestat până aproape de secolul al XX-lea. Astfel, încă la 1708, un abate francez, scria: „Chinezii și aproape toate popoarele Asiei cântă; nemții horcăie; spaniolii declamă; italienii suspină; englezii șuieră. Propriu-zis numai francezii vorbesc”.⁶ Americanii, ca „lume nouă”, s-au mândrit (în destinul celui de al doilea război mondial) cu supremația unei civilizații militariste învingătoare, continuată astăzi prin cea de „jandarm al lumii”, supremație angajată de „fascismul german” (pentru al doilea război mondial) și încercată, astăzi, de „mișcările teroriste” (pentru al treilea război mondial). Și așa se face că *identitatea nu este totdeauna numai o mândrie*, sau un *complex* și atâta tot, ci și o *greă și responsabilă povară*. Așa se face că, majoritatea filosofilor culturii români, au glosat, mai ales, în ceea ce privește dimensiunile negative, mai puțin bune ale acesteia, pe care le-au pus pe seama „vremurilor” care, vorba cronicarului, n-au cum să fie „sub om”, ci invers. S-a invocat chiar un „tragism al istoriei noastre” care a ținut în loc emanciparea noastră datorită factorului geopolitic, mai precis a așezării țării noastre la „răscrucea” intereselor celor mai mari imperii cunoscute de istorie: rus, turc, austro-ungar, ceea ce a permis și lansarea celebrei formule a „miracolul românesc”.

Există, se știe, mai multe pedagogii, dintre care două mai cunoscute: una *pozitivă*, a exemplului demn de urmat („Fă așa!”) și o alta *negativă* sau a exemplului respins („Nu fă așa!”)⁷. Cea mai uzitată este, firește - prima, pentru că este și mai lesne acceptată, decât a doua care provoacă, în genere, reacții de respingere, deseori chiar ostile. Dovadă „autocritica românească” a lui E. Cioran care fost atât de violentă, încât esențialitatea gestului eseistului, care mergea pe eficiența unei morale simple, „cui pe

⁶ *apud* Aurel Stoicanu, *Galocentrism*, „Secolul 20”, 1966, 12, p.172.

⁷ vezi articolul nostru, *Implicațiile pedagogice ale greșelii*, în „Revista de pedagogie”, 1987, 3.

cui se scoate”, nu s-a vrut înțeleasă. Explicația respingerii este extrem de simplă: înclinația către însușirea unor fapte și valori pozitive este mult mai puternică, la om, decât a celor negative. Realitatea este că se refuză sistematic, din considerente pseudo-naționaliste, recunoașterea vreunei „vini românești”, așa cum făcea Th. Mann, în *Doctor Faustus*, cu “vina germană” pentru declanșarea, de către poporul său, a două războaie mondiale fără precedent. *Asumarea identității mele* înseamnă și asumarea identității *celuilalt* care face parte din același grup, deși poate să nu corespundă așteptărilor noastre. Punctual, de exemplu, el poate fi ca apartenență națională - român, dar, ca individ, să fie hoț, bețiv, leneș etc., ceea ce eu nu sunt. Realitatea este că, e în firea omului de a agreea o identitate a calităților și nu a defectelor. Contează, apoi, și *atitudinea celuilalt față de tine*. Studiile de *imagologie* ajung, uneori, la concluzii șocante. Dar și realitatea vieții sociale actuale conduce la astfel de păreri. E suficient, credem, să amintim doar generalizata confuzie între români și țigani care au plecat masiv în Occident, după 1990, unii dintre ei generând disconfortul „băștinașilor” printr-o sumedenie de acte anti-sociale. A se vedea doar recente expulzări, în masă, ale românilor din Franța și discuțiile din Anglia privind interzicerea accesului bulgarilor și românilor la locurile de muncă din această țară.

Problema identității este și *o chestiune ce ține și de dezvoltarea socio-economică* a unei națiuni, orice s-ar zice. La popoarele mai mici (ca populație, pondere economică etc.) chestiunea identității se transformă în *complex*. Studiile de antropologie culturală au demonstrat că, prin efortul de a păstra tradițiile, ea este foarte puternică la populațiile mici și închise, cum ar fi cele tribale și cele care sunt mai aproape de stadiul feudal al dezvoltării; astăzi, locul acestora este luat de religie, mai cu seamă în ceea ce privește comunitățile islamice. Dimpotrivă, indiferent de originea etnică, un cetățean al SUA își va afirma, totdeauna, cu orgoliu, identitatea sa americană; la fel - englezii sau francezii.

Problema identității este, apoi, una generată *din interior*, dar și impusă *din exterior*, aceasta fiind valabilă atât pentru individ, cât și pentru popoare. Astfel, ceea ce este valabil pentru individ, poate să nu fie, la fel, și pentru grupul social căruia îi aparține. Poți fi, de exemplu, ca persoană, stânenită de un anumit fel de comportament. Integrat într-un grup, însă, se creează acea solidaritate care face ca interzisul să devină permis. Fenomenul se observă la grupurile deviante, cum ar fi „găștile de cartier”, bandele delincvente sau grupurile *ad hoc* constituite etc. Din celălalt punct de vedere, sunt cunoscute *politicile de deznaționalizare* promovate de marile imperii, puteri economico-militare, în timp, încă din antichitate până în vremurile moderne.

Față de tendințele de *exacerbare a identității*, se promovează, din când în când, cu aceeași vehemență, altele *de unificare*. La început au fost „Imperiile” (în antichitate și Evul Mediu); astăzi li se spune „Uniuni” (europene, asiatice...), „Alianțe” economice (concerne, grupuri industriale, structuri mafioate), culturale (UNESCO), lingvistice (francofonia), religioase (Cruciadele), speculative (Masoneria), militare (NATO), de securitate (ONU), politice (vezi noile „Internaționale”: creștin-democrată, socialistă, populară etc). Tribunalele europene pun, în deciziile lor, proprietatea și regulile economiei de piață mai presus decât siguranța individului și chiar cea națională, de unde și așa numitul „sindrom Giuliano” și mișcarea euroscepticilor.

Dacă antichitatea lansa filosofii existențiale precum *ubi bene, ubi patria*, postmodernitatea provoacă „ruperea identității”, cum inspirat se exprima Sorin

Alexandrescu și punerea ei în „derivă”. Diseminarea, inclusiv a identității, ca apartenență la un grup social, se concretizează prin afirmarea unui individualism brutal, deseori cu tente anti-socializante îndreptate chiar împotriva grupului. „În viață nu contează dacă pierzi sau câștigi. Contează dacă pierd sau câștig EU”, obișnuia să afirme Winston Churchill, iar după el, astăzi, tot mai mulți.

Fără a dezvolta mai mult discuțiile pe această temă, Mircea Malița, într-o carte cu un titlu semnificativ, *Zece mii de culturi, o singură civilizație*⁸, încerca să rezolve falsele incompatibilități citate, reluând distincția între *culturi* (la plural), care sunt marea sursă a identității, și *civilizație* (la singular), o încengătură construită pe cunoștințe, tehnici și practici de aplicație universală. Cu identitatea moștenită sau cultivată, cu solidaritățile de tip religios, etnic, ne aflăm în câmpul *culturii*, iar prin rolurile profesionale, politice, sociale pe care le ocupăm ca cetățeni, suntem tributari *civilizației*. Patrimoniul identitar reprezintă suma valorilor istorice, spirituale, morale, creatoare, tradiționale. El este coloana vertebrală a personalității individuale ca și a identității naționale. În germană, cuvântul *Kultur* se traduce în același timp și prin „cultură” și prin „civilizație”, ceea ce arată complexitatea acestui concept. Oricum, și acest lucru e foarte important, *matricea identității naționale o dă cultura*.

Este încă importantă cunoașterea specificului popoarelor? Răspundem: Este, de vreme ce cunoașterea de Sine începe cu a Celuilalt. Un argument aparent amuzant permite necesitatea înțelegerii contextului în stabilirea de relații inter-umane și în încercarea de adaptare. „Bărbații care vizitează Australia sunt derutați când sunt blagosloviți cu apelativul „*ticăloși*». Englezul este un «*ticălos de englez*», francezul este un «*ticălos de francez*» și tot așa. În cele din urmă îți dai seama că această formă de adresare este un semn de afecțiune la bărbații australieni și dacă un englez nu este imediat numit «*ticălos de englez*», înseamnă că australienii nu-l agreează. Americanii (yancheii) sunt alintați «*haznale*»⁹.

Oricum am lua-o, există încă „*un specific național*” pe care unii se fac a nu-l cunoaște, iar dacă îl cunosc, îl resping. El a făcut obiectul unor cercetări serioase, de ceea ce s-a numit „filosofia culturii”, știință interdisciplinară de sine stătătoare. Istoria ei este veche, apărând încă în antichitate, când istoricii, (Herodot, să zicem) încercau să definească specificul mai multor semiții, printre care și a traco-dacilor. În perioada romantică ea a atins un nou apogeu, începând cu Herder și „glasul popoarelor” în cântece și merge până astăzi când, semnificativ, se scriu foarte multe studii și cărți pe această temă. În timp, mai fiecare entitate umană și-a construit însemne de recunoaștere și manifestare a solidarității de grup, cum ar fi delimitările de teritorii prin granițe ferme, inviolabile, drapele (naționale, de grup, de unități militare etc.), steme de toate felurile (ce fac obiectul heraldicii) etc. Vorba lui Caragiale, ca să rezumăm multele concluzii de acest fel: „În genere națiile mari au câte un dar sau vreo meteahnă specifică: englezii au *spleenul*, rușii *nihilismul*, francezii *l'engouement*, ungurii *șovinismul*, spaniolii *morga*, italienii *vendetta* etc.; românii au *Moftul!* Trăiască dar *Moftul român!*” (*Moftangii. Românul*). Chestiunea este atât de prezentă și vie încât ea a pătruns adânc în proverbele popoarelor, anecdotele și bancurile acestora, atât despre Ei, cât și despre Ceilalți.

⁸ București, Editura Nemira, 2001.

⁹ exemplul este din Richard D. Lewis, *Să cunoaștem mai bine popoarele lumii*, București, Editura Niculescu, 2005 / *When cultures collide*, Nicholas Brealey Publishing House, 2001.

Domeniul specializat al chestiunii, numit odată „psihologia popoarelor”, poartă nume noi precum: „studii culturale”, „imagologie”, „alteritate” etc.

Depășind conotația anecdotică, arătăm (pentru ameliorarea temerilor unora) că *identitatea a existat și încă va exista*, deși sunt unele popoare mai conservatoare și altele mai deschise către cosmopolitism. Dan Berindei arăta cum, în plină epocă a globalizării, englezii continuă să circule, cu automobilele, pe stânga, să măsoare lungimile în *inch*-i, să folosească moneda lor, lira sterlină etc.¹⁰; iar francezii, deși au impus mondial principiile democratice și universaliste ale Revoluției de la 1789, și-au apărut totdeauna, cu strășnicie, identitatea lingvistică față de agresivitatea limbii engleze, chiar dacă fără prea mare succes, dovadă și mișcarea *francofoniei* întreținută cam fără vlagă, de ei, în lume.

O soluție de ieșire din criza identității, în care unii intelectuali nu se mai regăsesc, a fost încercată, legal dar insolit, în ultimele decenii. E vorba de obținerea unei alteia sau a mai multor identități. Desigur, chestiunea este cum poți aparține, în același timp, la mai multe culturi cu care să te identifici, să comunici sau de care din cele adoptate te simți mai aproape? Se pare că pentru oamenii de afaceri, aparținătorii unor servicii speciale etc., chestiunea aceasta nu are prea mare importanță, interesul fiind totul. Cea mai dramatic se manifestă ea, însă, la *scriitorii români de expresie străină* și care sunt destul de mulți. De fapt, dubla identitate se manifestă în mod specific în cazul culturilor națiunilor mici. Exilatul trăiește două ipostaze ale lui „a fi”, denumite de Sorin Alexandrescu „nișe existențiale”: o parte din textele pe care le semnează sunt concepute în limba română, cealaltă parte - în limba țării de adopțiune. Studiarea raporturilor dintre scrierile lor în română și cele în franceză (să zicem) devine astfel indispensabilă pentru a cunoaște aceste personalități. Deși la prima vedere trecerea de la o limbă la alta reprezintă doar o schimbare de haină lingvistică, ființa spirituală a scriitorului rămânând aceeași, în realitate asemenea transferuri sunt mult mai complicate, de aceea, a scrie despre literatura exilului este, după Florin Manolescu, ca și cum ai încerca să te deplasezi pe nisipuri mișcătoare.¹¹ Faptele arată că nici emigranții nu sunt scutiți de îngrijorări și angoase, jurnalele și memoriile lor, publicate în ultimii ani, fiind pline de condiția dramatică strigată a deznădăjirii lor.¹² Un posibil răspuns la această întrebare l-a dat și M. Eliade care spunea, la un moment dat, că *aparții culturii în limba căreia visezi*, fără să se rezolve prin aceasta esența chestiunii.

S-a creat, apoi, și la noi, *un alt acut conflict între așteptări și realitățile prezise* post-integrare. O euro-anchetă, derulată în 2005 și 2006, a arătat că românii *gândesc altfel* decât întreaga comunitate europeană, nu pentru că ei ar aparține altei culturi, incompatibile cu cea europeană, ci pentru că nu sunt suficient de informați despre necesitatea integrării, despre conduita în acest nou context, despre costurile acesteia și așa mai departe, dovadă lipsa euro-scepticilor în România. Pentru cei mai mulți români, intrarea în Europa înseamnă scăparea de sărăcie prin banii alocați de aici, o viață mult mai bună, libera circulație în spațiul european, pace și alte câteva dintr-acestea; iar îngrijorarea vine de la obligația de a-și tăia altfel porcul de Crăciun, decât o făceau până acum, de la faptul că nu vor mai face țuică la tradiționalul cazan și așa mai departe. Dar despre necesitatea unei munci mai bine organizate și eficiente nu i se prea vorbește.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989*, București, Editura Compania, 2003, p.18.

¹² vezi și Alexandra Olivotto, *Identitate, sine, psihic*, în „România literară”, 6 octombrie 2004, nr. 39, p.12.

Oricum, „pericolul” globalizării trebuie și el explicat. E un truism a spune că identitatea este puternic marcată istoric, funcție de mai multe circumstanțe și evoluând destul de repede, în timp. Începută, modern, cu Renașterea, cultivarea identității a fost puternic susținută de romantismul veacului al XIX-lea. Astăzi, în perioada postmodernității contemporane nouă, în contextul construirii unei alte realități și anume cea a unei Europe unite, concepte precum „integrarea europeană”, „globalizarea” și altele, au destructurat și unele valori cultural-filosofice care deveniseră canonice până în pragul veacului al XXI-lea. Ceea ce este specific astăzi, poate să nu mai fie mâine. *Identitatea* este, destul de frecvent, opusă *globalizării*, ceea ce nu este adevărat, pentru că *specificul* ține de *cultură*, pe când *globalizarea* de *civilizație*, pentru a vorbi în termenii interbelici ai *filosofiei culturii* europene. Terminologic, sfera anglo-saxonă vorbește mai mult despre *fenomenul globalizării*, iar cea francofonă, de cel al *mondializării/ internaționalizării*, termeni ce numesc *o tendință deliberată de întronare a unei noi ordini economice la scară planetară*, prin crearea unei vaste rețele de interconexiuni și interdependențe multiple; pe scurt, e vorba de *o omogenizare* care se încearcă să acționeze la toate nivelurile vieții sociale, politice, culturale și lingvistice. Chiar așa, noțiunea de *globalizare - mondializare* este încă un concept suficient de neclar, din cauza diverselor domenii în care se aplică (antropologie, sociologie, economie, politică, literatură, lingvistică etc.), dar și din cauza controverselor de definiție. În ciuda divergențelor inerente, prin *globalizare* se înțelege, în general, *o tendință de standardizare a practicilor de consum economic, cultural, informațional* etc., insistându-se pe *inter-relațiile* diferitelor aspecte ale vieții moderne. Dar nici conceptul de *identitate europeană* nu este încă destul de bine definit, de vreme ce, ca să dăm un singur exemplu, *culturile naționale* funcționează încă temeinic în acest context.

Realitatea este că *raportul național-global* reprezintă un cuplu ideologic specific tuturor epocilor: dintotdeauna au fost *autohtonistii* (cei ce nu vor să-și vândă țara, contând pe trecut, tradiție și specific) și *occidentalistii* (cei ce doresc integrarea europeană și chiar mondială). La începuturile secolului al XVIII-lea, Cantemir și Neculce formează, probabil, cel dintâi cuplu, de acest fel, din istoria noastră: Cantemir – european, poliglot, simțindu-se acasă și la Constantinopol și la Sankt-Petersburg, Neculce – incapabil să scrie decât acasă, la moșia lui de lângă Iași. Secolul al XVIII-lea inventează *cosmopolitul*, adică „cetățeanul universului”. „În secolul XIX, observa M. Martin, opoziția se repetă sub numele de *bonjuriști (demagogi)* și *tombatere (retrograzi)*, descriși de Alecsandri. După 1918, în România Mare, conflictul a reizbucnit. Din nou, în anii ‘70-‘80. Și iar după 1989. Nestins până astăzi și, probabil, inextingibil”.¹³

Din toate aceste motive, *asumarea*, ca proces psihic, are aproape toate datele *responsabilizării* și *convingerii*, care se poate face pe mai multe căi: directe sau mediate, logice sau persuasive, pașnice sau agresive, adevărate sau mincinoase, transparente sau obscure etc. Dacă nu există *o disponibilitate empatică* reală, se poate acționa și în spiritul unei filosofii pragmatice a lui „fă-te frate cu dracul până treci puntea” sau „a conviețui pentru a viețui!”. *Asumarea* constituie, așadar, o operație *intelectuală* și *afectivă* de foarte mare complexitate, care presupune strategii și metode de transformare a informației în opinii, convingeri, deprinderi mai mult sau mai puțin profunde. Primul

¹³ Mircea Martin, *G. Călinescu și „Complexele literaturii române”*, București, Editura Albatros, 1981, p.18.

pas în acceptarea unei opțiuni, comportament etc., trebuie să înceapă cu *cunoașterea* și mai ales cu *conștientizarea* valorilor, *bune sau rele*, și apoi, tot în cunoștință de cauză, să se procedeze fie la eliminarea, din comportament, a defectelor, fie la ameliorarea lor, pentru că altfel poate deveni nu numai contraproductiv, ci și, foarte grav, generatoare de imprevizibile *fenomene sociale și psihologice*. Nu putem să punem, de exemplu, totul, în ceea ce privește comportamentul nostru, raportându-ne doar la *temperament*, să zicem, fără să ținem seama și de *educație*, inclusiv de faptul că însuși *caracterul* se educă, ceea ce uităm, prea adesea, în viața de toate zilele.

În concluzie:

1- *O realitate*: Se pare că, mai mult decât oricând, *timpul nu mai are răbdare cu românii*. Tranziția durează exasperant de mult, iar viitorul este destul de incert.

2- *O speranță*: *adaptabilitatea românilor*, verificată de istorie, este una din marile noastre calități. Trebuie însă, pentru aceasta, *să avem noi răbdare cu timpul*.

3- *O recomandare*: *schimbarea trebuie s-o începem cu „eliberarea de noi înșine”*, dușmanul nostru cel mai teribil. Avem exemplul Mântuitorului care și-a asumat păcatele celorlalți, pătimind El pentru izbăvirea lor.

Bibliografie selectivă

Alexandrescu, Sorin, *Identitate în ruptură*, București, Editura Univers, 2000.

Barbu, Daniel (coordonator), *Firea românilor*, București, Nemira, 2004.

Ciopraga, Const., *Personalitatea literaturii române*, Iași, Editura Institutul European, 1997.

Dăghicescu, Dumitru, *Din psihologia poporului român* (1907), București, Editura Albatros, 1996.

Firea românilor, volum coordonat de Daniel Barbu, București, Editura Nemira, 2000.

Martin, Mircea, G. Călinescu și „*Complexele literaturii române*”, București, Editura Albatros, 1981.

Mazilu, D.H., *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*, Iași, Editura Polirom, 1999.

Noica, C., *Modelul cultural european*, București, Editura Humanitas, 1993.

Paleologu, Teodor, *Metehne românești*, rubrică în „*România liberă*”, 2005-2006.

Pițu, Luca, *Sentimentul românesc al urii de sine*, Iași, Institutul European, 1997.

Scarpetta, Guy, *Elogiu cosmopolitismului*, Iași, Editura Polirom, 1997.

Stăniloiaie, Dumitru, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1992.

Tiutiuca, Dumitru, *Cultură și identitate*, Iași, Editura Junimea, 2005.

Being Conscious of One's Identity

Our paper will not be focused on surveying the specifics of the Romanian people, as it has been already done, including by our previous works, but it will be oriented towards discussing them in detail within the general post-modern society in search for revealing the inner psycho-cultural strategies of identity, even in its negative acception. The premises of our discourse can be track down into the Romanian realities emerging after December 89', especially focused, in a cultural manner, on the post-modern background. Out of them we can mention: the shift from work to loisir, the newly arrived god of consumption, the change of values, the acute degradation of inter-personal relationships, even of the familial ones etc.

All these phenomena generate anxiety, depression and alienation. From this particular point of view, the psychological attitude of being conscious causes awareness and persuasion which become functional by means of different ways: overtly or covertly, logically or persuasively, neutrally or invasively, directly or obliquely etc. Thus, the act of being conscious implies a complex intellectual or affective phenomenon which points out different strategies and methods of turning information into opinions, beliefs and more or less profound habits. The first step to be taken in accepting a personal option or behaviour must be the one regarding being conscious of the positive or negative values; the second step must regard the elimination or the amelioration of deficiency; if not, it can become counter-productive, even degenerating into unforeseeable social and psychological phenomena. Nevertheless, the change must be initiated within "gaining freedom out of ourselves" which seems to be our worst enemy.